

զաթ պու Երրորդը պիզէ, կիզի գաւ-
մագ շարթը վէ Եմիկէթիլէ աչմը օլ-
տուղունտան, Գէրտի վաճիտէ սէօյ-
լէմէմիզ, իճթիմալէն աէյիլ տիր :

Իկէր մէպլազը մէգգուր պիւիւք
պիր շէյ օլմուշ օլտա իտի, հալիլէ
պիզմէ քէնաի իմգամըգա կիւվէնէրէք,
պու քիւսթալըզա չըգըչմագ իտիք,
հալ պու քի, հէրքէն պիլիր քի, իւշ
պին իրա վիթէպիլէճէք գաւաթը գէն-
կին տէյիլ իսէքաէ, իւշ եիւզ լիթաթը
վիթէմէզ աէրէճէտէ աւաթի գուաթիթ.
սիզ աէյիլիզ. ալէիլուուու պիզէ աէ
գաւաթը Եմիկէթ կէօսթիլմէքաէ
տիր :

Իճիթիմալ տիր քի, պազըլաթ, պի-
զիմ պու թէճիլապէ, վէ քիւսթալի-
լըշմըզա տաթի մաճալաթ վիթէրէք,
թաթիզէ ալաճալաթ տըր, լաքին,
պիզմէ վազիթէ տէյիլ տիր, չիւնքի
քիւսթէյէ քիթ քիւսթէյէ իմմէտիքաէն
պաշաթ, միւմքին օլտուղուն թագաթի-
տէ, զէպթը հաւիյէթքաթաթն աւա.
յէսինաէ պիր տէ Գէրիթ վէ եւ-
լաթ աւաթիլաթ իթմիշ օլաճալըզ.
պունտանտա գաթի նագաթ, չիւսիլէ
գաւաթը պին իշիմիզէ մաճալ վիթմիշ-
էր տիր, պիրտէ պունա վիթիլիլէր տէ,
վաթաթն պաթի պին պիր օլտուն :

ԲԱՆԱՍԻՆԻՆ

ԳԻԻԼԱԿԱՆ ՏԻԵԶԵԼԱԿԱՆԻՆԻՆ

Ապրիլ ամիսն էր :

Գ. . . զիւլի իշիմիկից մէկի մայր
Արաւհաթի Շուշանը իւրեանց դաւթի մեծ
ծառի տակին նստած ջահաւ էր մանուկ,
հորա թու կարապետը, որը նստած էր
քիւշ հետի, սարապիլէի դէմքով նայում էր
թուլ ամպերի վերա, որոնք արդէն ծած-
կել էին Մասիս ասըրը և անծրեւելով կա-
մայ կամայ փախում էին երկրի երեսի
վերա : Նա չէր հասկանում ինչ տեղից
դուրս եկան այդքան ամպերը : Վերջապէս
դիմել իւր տատ Շուշանին այս հարցով : «Ասա
խոնդրեմ տատի ջան, այսքան ամպերը մին-
չե ցոյցում ուր էին գնացել :

—Այդ ժամանակ ջան գնացել էին ծովը ջուր
խմելու որ յետոյ անծրեւել : Անծրեւ նը-
րանց խմած ջուրն է, որ նորանց լսելիցը
կաթում է :

—Իսկ ձիւնը ու կարկուտը ինչպէս են
գալիս :

—Երկրեւմէր երեք մաղ կայ . մէկը անձ-
րեի համար է, միւսը ձիւն, իսկ երրորդը
կարկուտն . երբ Աստուած կամենում է
անծրեւ գալ, հրեշտակները ամպերի խոն-
ջուրը անծրեւի մազովն են մաղում, իսկ երբ
կարկուտ է գալիս և վերջապէս երբ ձիւն
ձիւն մաղում է :

—Տատի ջան, ամպերը ինչ են . շարու-
նալից կարապետը :

—Թուլ ամպերը ծուխ են, իսկ սպի-
տակները ասում են գլած բամբակից են .
իսկ կարկուտները Աստուած ստեղծել է որ
ցոյց տան թէ երբ անծրեւ կըլայ կամ երբ
չիլայ . դու օրինակ եթէ կարծիր ամպերը
երեկոյան են երևում, նշանակում է որ
անծրեւ չիլայ, իսկ երբ առաւօտն է երև-
ում նշանակում է թէ շուտով անծրեւ կըլայ :
Այս խոսակցութեան ժամանակը ամպը
գոռաց :

Անապաշտ Շուշանը խաչ հանելով ասեց
«Յիսուս Քրիստոս» և հրամայեց որ մի ևս
նայնր կրկնի կարապետը :

Արանից յետոյ հետաքրքիր երեխան շա-
րուակից—տատի ջան, ասա խնդրեմ,
ամպը ինչու է դուռում :

—Այդ ժամանակ ջան գլտակ ինչ կայ . Գարբի-
էլ հրեշտակը հրեւէն սուրը ձեռքումը
բռնած աստանկընցը հապճում է : Այն
պէրը նորա սարապիլէի դէմքը տեսնելով,
տէրը գոռում են : Ապա իւր հրեւէն սուրը
է : Հասա անգամ աստանկը երկրիցը իջ-
նում են որ մարդ կանց գտնուին թաղ չին
հրեշտակը կամենում է կայծակովը նրանցը
խփի, բայց կայծակ է մարդիկին ու կայ-
ծակը եթէ թարաղայ (թարաղան—հաղար
մղոնի և էլ տակի) թողվում է գետնի
տակը . եթէ մարդ, քանի կայծակի եր-
կաթը դուրս հանի և սուր չին, նորա ա-
ռաջին ոչինչ չի զխմանայ :

—Իսկ թեքեղաթի փայտերն ինչի է
խառնու կայծակը :

—Հորա համար որդիակ ջան, որ աչ-
խարը սատանայութիւնով լինէ է : Այդ ժա-
նէ ինչ լինի ու փրանգի բաները . տեսնեա
էլ ինչ ստանայ են բռնել կայծակ շու-
շէքի մէջին, որ Աստուած բարկանում է
և անկեղու և անբան փայտերը նրանց մեղ-
քիցը կայծակով կոտորում :

—Ինչու գարնանը ամպերը գոռալու
ժամանակը, մարդիկ գլուխների վերայովը
քար են գցում ու ասում «մեր իւրը շատ» :

—Բա՛ն, որդիակ ջան, դու հետեւիր նը-
րանց օրինակին . որովհետեւ եթէ քար գը-
ցես և ասես «մեր իւրը շատ», մեզ շատ
իւր կը լինի :

Անծրեւելուց յետոյ փոքր Արարատի դա-
գաթումը երևեց աղեղը, որ հասարակ
ժողովրդի լեզուով ասում են կանանց կար-
միր :

—Տատի ջան, բա՛ն կանանց կարմիրը ինչ
է հարցուց կարապետը :

—Մայր Աստուածածնայ դօտին, խաչ
հանելով ասաց Շուշանը : Անծրեւ Աստու-
ծոյ զօրութիւնն . միշտ անծրեւելը յետոյ
իւր մօր գօտին երկնքիցը կախում է, որ
մարդիկ խմանա թէ հորա խնամքը մեզ
վրայից դուրս պահա չէ : Եթէ մարդ եթէ
չխալ ոչխար դօշի, կանանց կարմիրը կը
ցածրանայ և կը կաշի հողիցը . եթէ մարդը
նորա վերայով թռչի, կին կը դառնայ,
իսկ եթէ կինը թռչի, մարդ :

—Տատի ջան, միթէ Աստուածածնայ
մէջքը շատ հաստ է, որ էդքան երկար
դօտի ունի :

—Չէ, որդիակ ջան, էդ պէս բաներ մի
ասա Աստուած աչքը կը հանի : Աստուած
դիտուողութեամբ երկարացնում է որ բո-
լոր աշխարհը տեսնայ :

Արեւիկը մտա :

—Վայ տատի ջան ասա՛ խնդրեմ արեւ-
դակը ինչ է, և հիմա՛ն ո՛ւր գնաց :

Արեւիկը իւր լուսինը քոյր և եղբայր են.
առաջ արեւակը կամեցել էր գիշերը ման
գալ, բայց նորա եղբայրը լուսինը ասել է
դու շատ սիրուն աղջիկ ես, գիշերը ման
մի արի . ինչու տուր գիշերը ես մանուկ, որովհետեւ
ես տղայ եմ, ոչինչ բանից եր-
կիւղ չունեմ : Այն օրից եթէ հրեշտակ ա-
րեւին, եթէ էլ լուսինին մոտակեցով ման
են տալիս երկնքում, եթէ նրանց կամ
թողի լինի ճանապարհումը կը քնեն, որով-
հետեւ աշխարհի ստեղծելուցը մինչեւ ցայ-
սօր նորա անդադար ման են գալիս :

Աշխարհի ծայրումը մէկ աշագին ծով
կայ . երբ արեւակը մոտենում է հօրեղ-
նին, ծովը Աստուծոյ հրամանաւ պատը-
ւում է, յետոյ արեւակը նորա յատակը
վր գնում է և արեւեղից միւս օրը դուրս
է գալիս :

—Տատի ջան, բա՛ն լուսինը ինչու է եր-
բեմն փոքրանում, երբեմն շատանում ու
երբեմն վաղ երեւում և երբեմն ուշ :

—Գլտեա ինչ է որդիակ . լուսինը շատ
դեղնեցիկ աղայ է, ամպը մի անգամ ձե-
րանում է մեռում, և յետոյ էլ ծնվում :
Հայ մինչեւ տառն և հիշող օրը ջահել է,
կարծրանում է արագ ման գալ նորա հա-
մար շուտ է երևում . տառն և հիշող օր-
վան մէջ նորա երևող շատ դեղնեցիկանում
է, նորա համար նա էդ օրը բոլոր երեւող
ցոյց է տալիս . նրանից յետոյ ձերանում
է, դեղնանում է, երեսը կամայ կամայ
չըլում է միւս կողմը, օրեց օր յետ է ե-
րևում :

—Բա՛ն նորա երեսի սուրբերը, ինչ է
հարցուց կարապետը :

—Ասում են նա շատ չար երեխայ է և
դէլ . խմիր անծրեւ ժամանակը իւր մօրը
շատ սղաւաղել է իւր չարութիւնովը, մայ-
րը համբերութեանից դուրս գալով, խոն-
քած ձեռքովը մէկ ապուսկ խփել է, իւր
մօրը քսվել է երեսը և սղաւաղը խոնքի
մինչեւ ցայսօր երևում են :

Կրտսեղ կամայ սկսեցին երեւել աստեղնե-
րը, կարապետը հարցուց :

—Տատի ջան, էդքան աստեղները ինչ
են :

—Տեսնում ես՞ որդիակ, այս անթիւ աս-
տեղները, նրանց բոլորը փայլուն որթեր
են, նրանցից ամեն մէկը պտուկանում է
մէկ մարդի, այն օրովն աստեղը պտու-
կանում են արդարեւրին, իսկ խաւարները
մեղաւորներին :

—Այն աստղի որ սղաւաղ փայլում է
Մասայ գաղաթիլն, անուրը ինչ է, ինչու
է ամենից առաջ երևում :

—Հորան Աստուծո՛ւ են աղա՛ն ասող . պա-

տախանեց Շուշանը . նա մին օր վաղ է
երևում որ տեսնի մարդիկ ինչ են ուտում
(Հայաստանում սովորաբար երկուն են
ճաշանում) :

Այսօր գիշերը մութն է, կարող եմքեզ
բոլոր աստեղների անունը սովորեցնել, ու-
րովհետեւ լաւ են երևում, ուրեմն լսիր :

—Տեսնում ես այս սպիտակ խաղը, որ
երկնքը բաժանում է երկու մաս, նա ան-
ուանվում է «Անամոր դարմանադող
կամ երկնքի պարաթիկ» : Ունեք ասում
են իւր թէ նա երկնքի պարաթիկ տեղն է,
որ ջրեղեղի ժամանակը ջուրը թաքաւ և
աշխարհը ծաւալեց . Աստուած թէ և կար-
կատեց երկնքը, բայց էն տեղը սպիտակ
թողեց, որ մարդիկ ջրեղեղը չը մոռա-
նան : Իսկ մէկ քանի մարդիկ էլ ասում են,
իւր թէ մէկ կին իւր քաւորի մարաքիցը
գարմանն (նոյն) դարման է գողացել . ճա-
նապարհի թափած դարմանը բարձրանա-
լով կաշի է ամպերիցը, և հետը մնում է
մինչեւ ցայսօր : Այս հիման վերա էլ քաւո-
րը երբեք չը պէտք է կանգնի իւր սանա-
մօր տան կտուրի վերա, որովհետեւ եր-
կնքը կը գողայ :

—Տեսնում ես այն երկու պայծառ աս-
տեղները, որ մէկը արեւելքումն է միւս ա-
րեւմտեան կողմին : Արեւելքինը Լէւիէն է,
արեւմտեանինը Մաթնունը : Նրանք իրար
սիրած են, իւրաքանչիւր տարի մէկ ան-
գամ, Քրիստոսի Համբարձման գիշերը,
իրար մօտենում են ու համբուրելով ողջու-
նում են : Այն ժամանակը բոլոր լեռները,
բայսերը, անտառները, անասունները,
թռչունները, և սողունները իրար հետ խօ-
սում են ու ողջունում :

Այս միջոցումը մարդկանց վերա մա-
ռանքուն է թափում, ու այս պատճառ
էլ ոչ ոք չի խնայում : Եթէ մարդ արթն
մնայ, ինչ որ խնդրի Աստուած կը կատա-
րէ :

Ասում են մէկ ջրկալ արթնն էր մնա-
ցել և ասել էր իմ բաճը ոսկի, բաճը իս-
կոյն ոսկի էր դառել :

Մարդ կարող է երեւել բոլորի դառնալ,
որովհետեւ այս գիշերը բոլոր բայսերը ա-
սում են իրարեւ ինչ վերք դեղ են : Մորա
համար մարդ պէտք է կամ մէկ աման ջուր
լուրի ձեռի կամ հայելի այնպէս որ լուսի-
նը անդադառնայ նրանց մէջ . և աչքերը
առանց թառեկելու նայի լուսնի ընթացքի
վերա, բայց շատ քիչ մարդ կարող է գի-
մանալ որովհետեւ ինչքան մեռած մարդիկ
սատանայը ու թեւեր կան, բոլորը նրա
աչքի առաջովը պէտք է անցնեն . եթէ
մարդը քիչ վախեցաւ թէ լուսինը կը կորչի ու
բան չի գտնայ :

Այն խաւարը, որ կաղմկում է եթէ—եթէ
աստեղներից, անուանվում է Բաղուր Բա-
ղուրիցը գիշերի հիւսիս, տեսնում են այն
քանի աստեղները, որոնք դարձաւ ընկած
նման են վէպու . նորա խաւարը վէպու
է : Ասում են մէկ մարդ հին ժամանակնե-
րում իւր ծառայի հետ դաշտը վարելիս է
եղեր, նա ծառային ուղարկել է ջրի : Ասա-
վորը գլալէլ արաբները քարին ու ջարդ-
վել է ծառան անցը չի գարցել իւր պա-
րոնի մօտը : Պարոնը տեսնելով ծառայի ու-
շանալը գնացել էր նրան ման գալու, ծա-
ռան տեսնելով պարոնի բարկացած գէղը
փախել էր և խնդրել էր որ Աստուած նո-
րան բարձրացնելով երկնքը նորանից աղա-
տի : Աստուած նորա խոնդրի լսելով պա-
րոնին, ծառային, վէպին, եղինը և աս-
վորը բոլորը գարծել էր աստղը և բաճը-
բայսեր էր երկնքը : Այս պատճառաւ էլ
այդ խաւարը անանում է վէպի :

Բաղուրիցը վերեւ գէպի արեւելք տես-
նում են այն սղաւաղ աստղը, որ ճիւղ-
ղի պէս թռավում է . նորան ասում են
գութանի աստղը, որովհետեւ երբ նա ե-
րևում է գիշերը գութանաւորները պառ-
կում են քնելու :

Բաղուրիցը հետի գէպի արեւմուտ տես-
նում են այս չորտ աստեղները, որոնք խաչ
են կաղմում, նա «խաչ աստղուկ» է : Ասում
են Կատանի խոնտ թաղ աւարի թաղը նո-
րա փախճանից յետոյ բարձրացաւ երկն-
քը և դարձաւ չորս հատ աստղ, որը այ-
ժմ տեսնում են :

Այն քանի աստեղների, որ արեւելան
կողմից քիչ բարձրացել են անուանվում են
«քար ու կլա կամ Նի ու չամիուր» :

Կլաից ներքե տեսնում են այն սղաւաղ
ու թափան աստղը նա լաւա թաղ է :
Երբ նա երևում է խոնտում են որ լոյս
բացվում է :

—Տատի բա՛ն աստղի որ երկար սղո՛

ունի, անուրը ինչ է :

— Նրան ասում են սղաւաղ աստղ : Երբ
նա երևում է խաչից որ կամ սղաւաղ է սղ-
ընկի երկիրը, կամ թաղաւոր մեռնի, և
կամ պատերազմ լինի :

—«Վայ վայ տատի ջաննայիր այն աստ-
ղը վեր ընկաւ, ինչ կալա :

—Այն աստղը ցոլաց—նա վեր ընկաւ
նրա համար որ նորա տէրը մեռաւ :

Տեսնում են, որդիակ ջան, երբ մարդը
մեռնում է նորա աստղը այդպէս խաւա-
րում է ու վայր է ընկնում երկրի վերա :

—Բա՛ն ինչու մեռած աստղ երբեք չեն
տեսնում :

—Ինչու չենք տեսնում . բա՛ն այն փայ-
լուն որթերը որ գիշերը լոյս են տալիս մե-
ռած աստղը չեն ինչ են : Ասա՛ հասարակ
աստեղը ցերեկը թափում են, իսկ գիշերը
կրկին բարձրանում են երկնքը :

Տեսնելով որ Անամոր դարմանադողը
իւր գրութիւնը փոխեց կարապետը հարց-
ուց :

Տատի ջան, կարծես թէ երկնքը պը-
արտում է :

—Բա՛ն որդիակ ջան . միմիայն գիշերը :
Ասում են մէկ քանի քաջ մարդիկ գնացել
էին աշխարհի վերջը տեսնելու : Չին ու
Մաշին թաղաւորութեան ծայրումը պա-
տահէլ էին մէկ աշագին ծովի, այստեղ
երկնքը երկաթեայ շանդալներով կապած
է երկրիցը :

Քաջ մարդիկը ցերեկը իրանց գէնքը կա-
պել էին այդ շանդալներին ու պարկել է-
ին քնել, գիշերը տեսել էին ոչ գէնք կայ
և ոչ շանդալ : Առաւօտը տեսել էին որ
շանդալները կախվան կապն երկրիցը և եր-
կիրը գաղաթեայ : Այս օրից խնայան որ եր-
կնքը ամեն գիշեր չըլվում է :

—Տատի ջան, ասա՛ խոնդրեմ երկնքի
կապիցը ինչ է :

—Այդ կապիցը կամիր որ երևում է
բոլորը ջուր է . նրա երեսին ծածկոց կայ,
աստեղները կապան ծածկոցիցը . ծածկո-
ցի վերեւ աշագին ծով է :

—Բա՛ն ինչպէս ջուրը չի թափվում մեր
գլխին :

—Աստուած չի թողում, որդեակ, երբ
մեք նորա կամը չը կատարենք այդ վո-
րանը կը սլաղալի, ջուրը կը թափի և ա-
ռաջապէս ջրեղեղ կը լինի :

—Բա՛ն երկիրը ընչից է կառած

—Չարկիր, որդեակ ջան, կանգնած է
մէկ կոյր եզան սղալի վերայ, երբ նա կող-
քը պղծովը քոտում է, երկրաշարժութիւն
է լինում : Յետոյ երկրի չորս կողմը բոլոր-
րում է մէկ աշագին ձուկն մէկ թիւղ է մը-
նացել որ նորա գլուխը և սղոյը խառնու-
վեն : Հնչեց որ սղոյը հասաւ գլխին աշխար-
հը կը վերջանայ : Երբ նա քնում է շուտ
շուտ է երկարում, այս պատճառաւ էլ
մէկ սատանայ ճանձ միշտ Աստուծոյ հրա-
մանաւ մտնում է նորա պինքը և չի թո-
ղում որ քնի :

Այդ ձուկը այնչափ մեծ է, մէկ ծիծեռ-
նակ կամեցել էր դնա նորա գլուխը տես-
նայ . նա եթէ ամիս գիշեր ցերեկ անդա-
դար թուլ էր ծովի երեսովը, հաղի հա-
սել էր նորա սղոյի բառին . յետոյ էլ եթէ
ամիս թուլ էր հասել էր քամակի փախին
վերջը տեսել էր որ մինչեւ իւր կեանքի չի
կարող հասնել զլինին . ճանապարհիցը
դառնել էր :

—Տատի, աշխարհը ինչպէս կը վերջանայ :

—Արդեակ ջան, գլտեա ինչ է . աշխարհի
ծայրումը աշագին ծակիւր կան . որ տեղից
քամիներն են նշում : Հնչեց որ այն ձկնը
գլուխը հասաւ սղոյին այդ ծակիցիցը կը
սկսվի հնչել հրեւէն քամի : Քամին այս ա-
հաղին լեռները, անտառները այնպէս կը
հատաւորի, որ եթէ աշխարհի մէկ ծայ-
րումը մէկ ձու գնեւ միւսիցը կերեւի, ծո-
ղի երկնքը . Գարբիլէ հրեշտակը փողը կը
փչի, լուսնաները յարութիւն ցլաւեն .
Քրիստոս կը գայ դատաստան և աշխար-
հը կը վերջանայ :

Ս. Եփեմեօսեան

1875 ամի 1. հոկտեմբերի

Ի. Գ. Գաւաթու

(Մշակ)

ՄԱՍԻՆԻՆԻ

ԳԱՐԱԳՈՍ Ե. ՓԱՆՈՍԵՆ

Գաւաթաւ Բէնճէլմալի Բազարընա
Ն. 41 Խաթ խանդան